

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ X–XIV СТОЛІТЬ У ВИСВІТЛЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1919–1939)¹

Стаття присвячена проблемам висвітлення історії галицько-волинських земель X–XIV ст. польськими дослідниками з різних історичних шкіл у міжвоєнний період (1919–1939).

Ключові слова: Галицько-волинські землі, польська історіографія, русько-польське пограниччя, червенські гради, руська політика Казимира III.

Відновлення незалежної Польської держави у 1918 р. позитивно вплинуло на розвиток польської науки загалом та історичної науки зокрема. Поряд з існуючими науковими центрами (Львів, Краків) з'явилися нові (Варшава, Люблін, Познань, Вільно), що стимулювало розвиток історичних досліджень. Як і в попередній період, значну увагу привертати проблеми середньовічної історії українських земель, насамперед, Галичини та Волині. Наслідком такої зацікавленості стала низка ґрунтовних монографічних робіт і спеціальних статей, присвячених історії галицько-волинських земель X–XIV ст.

Характеризуючи напрацювання польських істориків міжвоєнного періоду у даному напрямі, насамперед слід відзначити теоретичні праці, серед яких варто виділити доповіді Казимира Соханевича “Стан, організація і постулати досліджень історії південно-руських земель”² та Теофіла Модельського “Справа

¹ У даній статті автор свідомо обмежується тільки характеристикою студій польських істориків міжвоєнного періоду, не вдаючись до аналізу робіт українських дослідників чи також литовських авторів, які працювали в наукових осередках Польської держави у 1919–1939 рр.

² Sochaniewicz K. Stan, organizacja i postulaty badań nad historją ziem południoworuskich. *Pamiętnik IV. Powszeźnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu 6–8 grudnia 1925*. Lwów 1925, t. 1: Referaty. Sekcja II. 12 s.

польсько-руського прикордоння у руських дослідженнях”³, виголошені на IV-му З’їзді польських істориків у Познані 1925 р.

Доповідь К. Соханевича присвячувалася загальному станові дослідження історії відповідних земель періоду середньовіччя в українській, польській і російській історичній науці. Автор вибірково показав різноманітність трактувань явищ і процесів, що відбувалися на цих теренах у середньовіччі, а також окреслив основні проблеми, які вимагали спеціальної уваги істориків. Серед них К. Соханевич виділив: видання підручника з руської палеографії; публікацію грамот XIV–XVI ст.; опрацювання регестів середньовічних руських документів; підготовка великого каталогу руських рукописів, які знаходилися в польських бібліотеках; доповнення існуючих видань джерел новими матеріалами; критичний аналіз літописів⁴.

Стан досліджень над проблемою русько-польського прикордоння X–XIV ст. в українській історіографії XIX і початку XX ст. проаналізував Т. Модельський. Насамперед, автор виділив основні проблеми, довкола яких велася тривала дискусія українських і польських істориків. До них віднесено проблеми “Червенських градів” (X ст.); політичної належності земель на захід від Сану і Віслоки (X–XIII ст.); етнічного складу населення польсько-руського прикордоння (X–XIV ст.). Аналізуючи концепції українських дослідників, він слушно звернув увагу на те, що джерела не дають підстав прийняти припущення частини дослідників (Д. Зубрицький, М. Грушевський, Б. Барвінський), згідно з яким у X ст. руські (східнослов’янські) племена на заході могли займати територію аж до Кракова⁵. Автор також відхилив твердження М. Дашкевича про належність Спішу до Русі в X ст.⁶. Слушним є ще одне спостереження Т. Мо-

³ Modelski T. E. Sprawa pogranicza polsko-ruskiego w badaniach ruskich. *Pamiętnik IV. Powszeźnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu 6–8 grudnia 1925*. Lwów 1925, t. 1: *Referaty, sekcja II*, 12 s. Автор мав також намір видати доповідь окремою працею. Див.: *Pamiętnik IV. Powszeźnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu 6–8 grudnia 1925*. Lwów 1927, t. 2: *Protokoły*, s. 51.

⁴ Sochaniewicz K. Stan, organizacja i postulaty badań nad historją ziem południoworuskich..., s. 11–12.

⁵ Modelski T. E. Sprawa pogranicza polsko-ruskiego w badaniach ruskich..., s. 4.

⁶ *Ibid.*, s. 6.

дельського: дискутуючи з М. Грушевським про ідентифікацію літописного “Телича” (згаданий в Іпатіївському літописі під 1262 р.) автор зауважив, що Телич біля Мушини, про який говорить М. Грушевський, з’явився тільки в 1612 р., тому дане поселення не могло належати до Галицько-Волинського князівства у середині XIII ст.⁷ На його думку, немає жодних підстав приймати й інше припущення українських істориків, згідно з яким сучасний Тарнув (Tarnów) ототожнювався з літописною “Тарнавою”⁸. Стосовно ж польсько-руських етнічних кордонів X–XIV ст. Т. Модельський змушений був визнати, що дане питання навряд чи вдасться остаточно з’ясувати, оскільки у даний час не було “стабільних політичних кордонів, а тим більше етнографічних”⁹. Попри слушні зауваження, в роботі Т. Модельського простежуються й певні недоліки. Зокрема, автор грішить прагненням “відсунути” польський етнічний кордон далі на схід. Також його оцінки української історіографії з даної проблематики носять не тільки критичний, а часом і відверто скептичний характер, для чого не завжди були підстави.

Ранньому періодові історії галицько-волинських земель у польській історіографії 1919–1939 рр. присвячена значна кількість досліджень. Ключовими проблемами, навколо яких зосередилися польські дослідники, стали спроби визначити русько-польський політичний та етнічний кордон у X–XI ст., а також намагання локалізувати та з’ясувати етнічну й державну належність “Червенських градів”. Першим до цієї проблематики у 1919 р. звернувся львівський історик Станіслав Закшевський у статті “Поляки і русини у Червенській землі в минулому”¹⁰. У першій частині праці дослідник стверджував, що Червенська земля охоплювала фактично всю Червону Русь (Галичину і частину Волині). Автор намагався довести, що вона від самого початку належала до Польщі, оскільки про це свідчать ономастичні

⁷ Modelski T. E. Sprawa pogranicza..., s. 7.

⁸ *Ibid.*, s. 8–9.

⁹ *Ibid.*, s. 12.

¹⁰ Zakrzewski S. Polacy i Rusini na ziemi Czerwieńskiej w przeszłości. *Ejusz. Zagadnienia historyczne*. Lwów 1936, t. 2, s. 245–274 (перше видання у збірнику: *W obronie Galicji Wschodniej*. Lwów 1919).

назви, в абсолютній більшості польського походження¹¹. Розвиваючи свою думку, історик наголошував, що автохтонним населенням у межиріччі Сяну, Бугу і Дністра були поляки, а русини – це завойовники, які зайняли Галицьку, Тереховлянську і Перемишльську землі в часи князя Володимира і надалі міцно утримували її¹². Автор твердив також, що Червона Русь значно більше різниться від решти Русі, ніж від Польщі¹³. Назагал, праця має виразно суб'єктивний характер, що було наслідком обставин, в яких вона створювалася (написана у Львові під час українсько-польської війни 1918–1919 рр.)¹⁴. Особливо чітко це простежується при висвітленні подій XII–XIII ст. (про це далі). Приблизно такого ж стилю й інша робота С. Закшевського “Період до кінця XII ст.”¹⁵, написана для “Енциклопедії Польської академії умєєнтности”. Водночас історик підготував працю “Польсько-руське прикордоння за часів Пястів” (“Pogranicze polsko-ruskie w czasach piastowskich”), однак її не видано¹⁶.

Більшою об'єктивністю відзначається інша праця С. Закшевського, – монументальна монографія “Болеслав Хоробрий великий”¹⁷, два розділи якої стосуються східної політики Болеслава. У першому з них автор подав огляд русько-польських відносин 981–1013 рр. Описуючи похід київського князя Володимира на “Червенські гради”, історик виділив головні причини такого кроку, основною з яких називаючи ту, що через печенізьку загрозу шлях Дніпром не міг діяти ефективно, а опанування “Червенських градів” давало можливість руським купцям вести торгівлю з Візантією через Семигороддя. Ще однією причиною,

¹¹ Zakrzewski S. Polacy i Rusini..., s. 246–249.

¹² *Ibid.*, s. 251.

¹³ *Ibid.*, s. 246.

¹⁴ *Ibid.*, s. 245, przyp. 1.

¹⁵ Zakrzewski S. Okres do schyłku XII wieku. *Encyklopedia Polskiej Akademii Umiejętności*. Kraków 1918 [druk: 1920], t. 5, cz. 1, s. 72–133.

¹⁶ Tenze. Polacy i Rusini na ziemi Czerwieńskiej w przeszłości..., s. 245, prz. 1.

¹⁷ Tenze. *Bolesław Chrobry Wielki*. Lwów 1925, 439 s. i mapa. Тези цієї праці були виголошені С. Закшевський на IV-му З'їзді Польських Істориків у Познані в 1925 р., див.: Tenze. Bolesław Chrobry Wielki. Próba charakterystyki. *Pamiętnik IV. Powszeźnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu 6–8 grudnia 1925*. Lwów 1925, t. 1: *Referaty, sekcja II*, 6 s.

на думку С. Закшевського, стало те, що печеніги відтинали Київ від довозу солі з Чорного моря, а компенсувати це можна було лише через опанування прикарпатських земель (майбутньої Галичини), багатих на сіль¹⁸. Оцінюючи наслідки виправи Володимира, дослідник відзначав, що, з одного боку, зайняття “Червенських градів” (981) і Ятвягії (983) на цілі століття визначило русько-польський кордон по лінії річок Сян і Буг¹⁹. З іншого ж боку, це зумовило тривале протистояння Русі та Польщі навколо Червенської землі, розпочалося уже в 1007–1013 рр. і стало головною віссю русько-польського антагонізму впродовж першої третини XI ст.²⁰

У цьому ж розділі львівський історик спробував локалізувати місцезнаходження “Червенських градів”, які у 1018 р. зайняв Болеслав Хоробрий. У цьому його праця стала продовженням дискусії, що тривала наприкінці XIX – на початку XX ст. між польськими істориками Войцехом Кентшинським, Каролем Потканським і Станіславом Церхом. С. Закшевський заперечив тезу В. Кентшинського²¹ та К. Потканського²² про локалізацію Червеня біля Ухані (Uchań) у Холмській землі й твердження С. Церха, який вмістив Червен біля Чернійова (Czerwiejów) на західному березі р. Буг²³. На відміну від згаданих авторів, львівський дослідник запропонував локалізувати Червен біля с. Червоногород неподалік сучасного міста Заліщики, аргументуючи це тим, що місто Червен (як і Белз) не належало до збірної назви “Червенські гради”, а сама ця назва походить від Червоногороду, що панував над дорогою до дністровської солі. Власне це місто було племінною столицею місцевого населення, яку в

¹⁸ Zakrzewski S. *Bolesław Chrobry Wielki...*, s. 246.

¹⁹ *Ibid.*, s. 247.

²⁰ *Ibid.*, s. 243.

²¹ Kętrzyński W. Granice Polski w X wieku. *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności*. Kraków 1894, t. 30, s. 11–14.

²² Potkański K. Przywilej z r. 1086. *Kwartalnik Historyczny*. 1903, r. 17, z. 1, s. 22, prz. 1.

²³ Cerch S. Gdzie znajdowały się grody Czerwieńskie? *Litwa i Ruś*. 1912, t. 3, s. 21–40, 166–185; Ejusd. *Chelmszczyzna – ziemia “Grodów Czerwieńskich”*. *Świat Słowiński*. Kraków 1913, t. 1, s. 261–271.

другій половині XI ст. перенесено до Тереховлі²⁴. Однак версію С. Закшевського не підтримали в польській історіографії. Крім того, автор фактично не звернув уваги на аргументи Владислава Семковича, який переконливо висловився на користь локалізації Червеня на західному березі р. Буг²⁵.

В іншому розділі С. Закшевський проаналізував шлях київського походу Болеслава 1018 р. На його думку, він проходив через Волинь, Луцьк, міста Погориння, Дорогуйськ або Мінськ, Звягель, по р. Случ і р. Тетерів до Білгорода і Києва. Повернення ж польських військ мало відбуватися через р. Серет, Тереховлю і Перемишль (Тереховлю і Перемишль автор зараховував до “Червенських градів”), які Болеслав взяв під свій контроль²⁶. Так шлях київського походу Болеслава Хороброго через десятиліття фактично повністю підтвердив Роман Якимович у статті “Шлях київської виправи Болеслава Хороброго у світлі археології”²⁷. Праця автора, однак, не звелася тільки до вищезгаданого аспекту. Дослідник також спробував локалізувати територію племен дулібів, бужан і волинян, згаданих у “Повісті минулих літ”. Р. Якимович дійшов висновку, що назва “дуліби” не стосується племені (можливо тільки роду) і дулібів як плем’я треба викреслити з історії Волині, а може навіть й історії усього слов’янства²⁸. Стосовно ж бужан і волинян, він вважав, що на початковому етапі це було одне плем’я, яке в X ст. поділилося на дві частини – західну з осередком навколо “Червенських градів” (бужани) і східну – з центром у м. Волинь (волиняни)²⁹. Крім того, автор спростував тезу Л. Нідерле про існування на Волині племені лучан³⁰, охарактеризував

²⁴ Zakrzewski S. *Bolesław Chrobry Wielki...*, s. 247–248.

²⁵ Semkowicz W. Geograficzne podstawy Polski Chrobrego. *Kwartalnik Historyczny*. 1925, r. 39, z. 2, s. 301–313. На думку В. Семковича, Перемишль і Белз не належали до збірної назви “Червенські гради”.

²⁶ Zakrzewski S. *Bolesław Chrobry Wielki...*, s. 302–305.

²⁷ Jakimowicz R. Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego w świetle archeologii (Próba ujęcia zagadnień wczesnohistorycznych Wołynia. *Rocznik Wołyński*. 1934, t. 3, s. 86–94.

²⁸ *Ibid.*, s. 15–22.

²⁹ *Ibid.*, s. 22–28.

³⁰ *Ibid.*, s. 28–30.

розвиток залюднення волинських земель у X–XII ст.³¹, показав процес формування міст та їх типи³².

В іншій роботі про східний кордон мазовецького розселення – Р. Якимович на підставі археологічних матеріалів доводив, що впродовж X–XI ст. в околицях Дорогичина, Мельника і Берестя проживали не ятвяги, як раніше вважалося, а мазовшани і дреговичі. При цьому, чіткого кордону між ними не існувало, оскільки відбувалося мирне взаємопроникнення і співіснування двох племен³³.

З об'єктивних причин студії Р. Якимовича не охопили процесу формування південної ділянки русько-польського кордону. Цю прогалину постарався заповнити Юзеф Відаєвич у книзі “Південно-східні окраїни Польщі у X і XI столітті”³⁴. У вступній частині, вслід за С. Церхом і В. Семковичем, він підтримав тезу, що “Червенські гради” знаходилися на території пізнішої Холмської землі³⁵. Далі дослідження Ю. Відаєвича пішли у двох напрямках. У першому з них історик оперся на вивчення “Празького документу 1086 р.”, на підставі якого визначив русько-польський кордон, який у X ст. (перед 981 р.) і впродовж короткого періоду в XI ст. (1018–1031) проходив від Карпат верхів'ями Дністра, далі через р. Верещиця на схід від Буська і Олеська до витоків р. Стир, потім її руслі у верхній течії, звідки переходив на верхній Буг і далі йшов його течією на схід від Червена³⁶. Другий напрям досліджень Ю. Відаєвича стосувався визначення етнічної належності населення межиріччя Сяну

³¹ Jakimowicz R. Szlak wyprawy..., s. 34–33.

³² *Ibid.*, s. 43–52.

³³ Ejusd. *Wschodnia granica osadnictwa mazowieckiego w X i XI w. z Jaćwieżą i Rusią i zasięg kolonizacji mazowieckiej na Wschodzie. Pamiętnik IV. Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie 17–20 września 1935 r.* Lwów 1935, t. 1: *Referaty*, s. 246–250.

³⁴ Widajewicz J. *Południowo-wschodnie kresy Polski w X i XI wieku.* Poznań 1937, 81 s. i mapa [Серія: *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Prace komisji historycznej*, t. 11, z. 2, s. 109–190]. Див. також: Włodarski B. *Zap. inform.: Widajewicz Józef: Południowo-wschodnie kresy Polski w X i XI wieku. Prace komisji historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, t. XI, z. 2, Poznań 1937, str. 80 i mapka. *Kwartalnik Historyczny*. 1937, r. 51, z. 4, s. 788.

³⁵ Widajewicz J. *Południowo-wschodnie kresy Polski w X i XI wieku...*, s. 8–9.

³⁶ *Ibid.*, s. 10–49.

і Бугу. На підставі власних назв найдавніших поселень даного регіону, таких як Белз, Перемишль, Червен, Буськ, Олесько, автор заперечував твердження російських істориків про хорватів як автохтонне населення цих земель і дійшов до висновку, що початково їх заселяли польські племена³⁷.

Серед праць, у яких розглядалися проблеми раннього періоду історії галицько-волинських земель, слід відзначити також доповідь львівських дослідників Е. Кухарського та М. Левицького “Імперія печенізька та польсько-руські відносини в X і XI ст.”, виголошену на Другому Міжнародному з’їзді славистів у Варшаві в 1934 р.³⁸ Співдоповідачі висловили оригінальну думку, що печенізькі племена у X ст. просунулися далеко на захід і контролювали Подністров’я (майбутню Галичину) та більшу частину Волині. На їхню думку, контроль печенігів за названими землями зберігався до 988–992 рр., коли внаслідок спільної військової акції Володимира Святославича та Болеслава Хороброго печенізькі племена повністю вигнано з Волині і частково з Подністров’я, а підконтрольні їм землі поділено на сфери впливу між руським і польським князями³⁹. Але, якщо з Волині печенігів вигнано повністю, то у Подністров’ї, на думку авторів, навіть після 988–992 рр. залишилася значна частина кочівників, які злилися з автохтонним населенням і прийняли християнство. Окремі з цих асимільованих родів продовжували відігравати значну роль у політичному житті Галицького князівства у XII ст. (рід Чагровичів) та Галицько-Волинської держави у XIII ст. (рід Арбузовичів)⁴⁰.

Значно менше польська історіографія 1919–1939 рр. відобразила історію Галицької та Волинської земель другої половини XI–XII ст. згаданою працею С. Закшевського⁴¹, розвідкою Станіслава Зайончковського “Найдавніше польське заселення

³⁷ Widajewicz J. *Południowo-wschodnie kresy...*, s. 50–75.

³⁸ Kucharski E., Lewicki M. Rzesza pieczyńska a stosunki polsko-ruskie w X i XI w. *Księga referatów II Międzynarodowego Zjazdu Sławistów. Sekcja 3*. Warszawa 1934, s. 44–48.

³⁹ *Ibid.*, s. 47–48.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 45.

⁴¹ Zakrzewski S. Polacy i Rusini na ziemi Czerwieńskiej w przeszłości..., s. 245–274.

на Підляшші⁷⁴², та статтею Аліни Вількевич-Вавжиньчикової⁴³. Перша з перелічених праць втрачає наукову цінність через свою тенденційність. Її характерною рисою є прагнення показати, що західна політика галицьких князів з династії Ростиславичів була виразно “ворожа щодо Польщі”⁷⁴⁴. При цьому автор не подав жодного аргументу на користь такого твердження.

Натомість аргументованішим було дослідження С. Зайончковського, який головну увагу присвятив проблемі політичної належності Дорогичина у другій половині XII – першій половині XIII ст. Львівський історик висунув гіпотезу, згідно з якою Дорогичин від останньої чверті XII ст. до 1238 р. перебував під владою мазовецьких князів. Такий висновок зроблено на підставі дослідження мазовецького розселення на Підляшші, інформації руських літописів і топографічних даних інвентарів маєтностей площького єпископа⁴⁵. Дослідник вважав вірогідним твердження В. Татіщева, що мазовецький князь Лешко зайняв Дорогичин близько 1182 р.⁴⁶ Розвиваючи свою думку, він стверджував, що 1193 р. місто перейшло під владу краківського князя, а після поділу спадщини Казимира Справедливого між Лешком Білим і його братом Конрадом Дорогичин знову повернувся до Мазовецького князівства, у складі якого знаходився аж до 1238 р.⁴⁷

Інший висновок щодо даної проблеми зробила польська дослідниця з м. Вільно (суч. м. Вільнюс) А. Вількевич-Вавжиньчикова у першій частині своєї праці. На відміну від С. Зайончковського, вона, хоча й припускала можливість перебування Дорогичина під контролем краківського князя, проте заперечувала твердження, що 1193 р. місто опинилося під безпосередньою владою Казимира⁴⁸. У контексті проблеми належності Дорогичина

⁴² Zajączkowski S. Najdawniejsze osadnictwo polskie na Podlasiu. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*. 1936, t. 5, s. 13–44.

⁴³ Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa A. Ze studiów nad polityką polską na Rusi na przełomie XII i XIII wieku. *Ateneum Wileńskie*. 1937, t. 12, s. 4–33.

⁴⁴ Zakrzewski S. Polacy i Rusini na ziemi Czerwieńskiej w przeszłości..., s. 252.

⁴⁵ Zajączkowski S. Najdawniejsze osadnictwo polskie na Podlasiu..., s. 14–34.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 39–41.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 37–38, 40–41.

⁴⁸ Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa A. Ze studiów nad polityką polską na Rusi na przełomie XII i XIII wieku..., s. 7–9, 11–12.

дослідниця розглянула також події в Галичині наприкінці XII ст. Описуючи перебіг боротьби за Галич у 1188–1190 рр., вона відзначала, що утвердження спочатку Романа Мстиславича (1188), а згодом Володимира Ярославича (1190) у столиці Галицького князівства було можливим тільки завдяки Казимирові Справедливому, однак немає підстав закладати “вирішальну роль” краківського князя у “руських справах”. Його успіхи в східній політиці необхідно пояснювати насамперед пасивністю Угорського королівства, яке, з огляду на загрозу Фрідріха Барбаросси, змушене було відмовитися від активної політики на сході. А. Вількевич-Вавжиньчикова слушно заперечила підстави погляду, що Казимирові Справедливому вдалося поширити свій контроль на сусідні руські землі. Його допомогу Романові та Володимирові вона вважала тільки звичайною допомогою сусідам з розрахунком на таку ж допомогу у випадку необхідності⁴⁹.

Набагато більше уваги польські автори приділили історії галицько-волинських земель у XIII ст. Їхнім працям характерне акцентування уваги насамперед на польсько-руських політичних відносинах епохи правління Романа Мстиславича та Данила Романовича.

Одним із перших до проблематики звернувся Станіслав Захоровський у працях “XIII століття і панування Владислава Локетка”⁵⁰ та “Студії до історії XIII ст. у першій його половині”⁵¹. В даних роботах автор окремих розділ присвятив східній політиці краківського князя Лешка Білого. Розглянувши обставини походу Лешка і Романа Мстиславича на Галич, він зробив висновок, що опанування міста відбулося 1198 р.⁵² На думку історика, по смерті Романа Лешко не поспішав втручатися у

⁴⁹ Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa A. Ze studiów..., s. 10–11.

⁵⁰ Zachorowski S. Wiek XIII i panowanie Władysława Łokietka, *Encyklopedia Polskiej Akademii Umiejętności*. Kraków 1918 [друк: 1920], t. 5, cz. 1, s. 134–309 (те ж в: Grodecki R., Zachorowski S., Dąbrowski J., *Dzieje Polski Średniowiecznej*. Kraków 1926, t. 1 [репринт: Kraków 1995]).

⁵¹ Zachorowski S. Studja do dziejów XIII-go w. w pierwszej jego połowie. *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności*. Kraków 1921, t. 62, s. 72–101. Дану працю С. Захоровський не встиг завершити. Її незакінчений рукопис вже по смерті автора опублікував Юзеф Фіялек.

⁵² Zachorowski S. Studja..., s. 77.

“руські справи” через побоювання конфлікту з коаліцією руських князів, однак вже 1206 р. змінив політичну лінію, внаслідок чого до середини 1210-х рр. контролював більшу частину Волині⁵³. Висвітлюючи події в Галичині у другому десятилітті XIII ст., С. Захоровський зазначав, що Андрій II вже у 1213 р. вирішив радикально розв’язати “галицьку проблему” шляхом включення Галичини до Угорської корони⁵⁴. Автор також спробував уточнити окремі дискусійні хронологічні моменти, зокрема датував перше утвердження Мстислава Мстиславича у Галичі 1215 р., а договір Романовичів з литовськими князями – 1216–1217 рр.⁵⁵ Оцінюючи “руську” політику Лешка Білого, С. Захоровський виділив у ній два основні етапи. Перший з них (1205–1217) він охарактеризував як час істотних успіхів. Другий етап (1217–1227) був часом інертної політики, позбавленої конкретного плану і цілком залежної від східної політики угорського короля⁵⁶. Натомість відноsinам польських князів зі своїми руськими сусідами у другій чверті XIII ст. С. Захоровський фактично не надав значення, згадуючи їх тільки епізодично (коротко писав про похід мазовецького і волинського князів проти Владислава Тогкононого та зустріч Данила з Конрадом і Гремиславою у Скажишеві)⁵⁷.

Проблеми русько-польських відносин XIII ст. фігурують й у названій праці С. Закшевського “Поляки і русини у Червенській землі в минулому”. Як і при оцінці політики галицьких Ростиславичів, історик оцінив діяльність Романа Мстиславича як агресивну щодо Польщі⁵⁸. У такому ж дусі охарактеризовано руських правителів другої половини XIII – початку XIV ст.⁵⁹ Єдиним із галицько-волинських князів XIII ст. з відносно позитивною оцінкою С. Закшевського став Данило Романович. Однак вона базувалася не стільки на основі аналізу політичної

⁵³ Zachorowski S. Studja..., s. 79–81.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 82.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 83.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 85.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 91–92.

⁵⁸ Zakrzewski S. Polacy i Rusini na ziemi Czerwieńskiej..., s. 253.

⁵⁹ *Ibid.*, s. 256–257.

діяльності Данила, а зумовлювалася насамперед тим, що князь “успадкував політичний талант від матері польки”, а також наголошеною його прихильністю до католицизму та західної культури. Оцінюючи відносини Данила Романовича з Апостольською столицею, історик, не аргументуючи, поклав всю вину за їх розладнання на руського володаря⁶⁰.

Для оцінки відносин Романовичів із римською курією важливіше значення має праця люблінського автора Юзефа Умінського “Татарська небезпека в середині XIII століття і папа Інокентій IV”⁶¹. Серед найцікавіших його спостережень слід відзначити наступні: впродовж 1245–1247 рр. Романовичі вислали цілу низку посольств до курії⁶²; папа не зробив нічого для нормалізації відносин галицько-волинських правителів з угорським королем у другій половині 1240-х рр.⁶³; організації хрестового походу проти монголів перешкодили конфлікт папи з імператором Фрідріхом II та байдуже ставлення європейських володарів⁶⁴. Поза тим, ряд положень Ю. Умінського відзначався дискусійністю. Такими є ідентифікація “руського архієпископа” Петра, що брав участь в церковному соборі у Ліоні 1245 р. із майбутнім руським митрополитом Кирилом або митрополитом Йосаафом чи переяславським єпископом Симеоном⁶⁵; твердження, що ініціатором першого етапу переговорів Романовичів з римською курією був Інокентій IV⁶⁶; гіпотеза про вислання Васильком місії до Ліону після прибуття францисканця Карпіні

⁶⁰ *Ibid.*, s. 255–256.

⁶¹ Umiński J. *Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII wieku a papież Innocenty IV*. Lwów 1922, 153 s. Ejsnd: *Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII wieku a papież Innocenty IV (streszczenie)*. *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*. Warszawa 1922, t. 1, s. 39–44. Див. теж пізніші роботи, які мають оглядовий характер: Ejsnd: *Stosunki Rusi schizmatyckiej z Rzymem w połowie XIII wieku*. *Prąd* 1926, t. 14, s. 260–265; *Beziehungen Russland zu Rom im XIII Jahrhundert*. *Ex Oriente*. 1927, s. 228–232; Те ж російською мовою в: 1927, s. 224–227.

⁶² Umiński J. *Niebezpieczeństwo tatarskie...*, s. 91.

⁶³ *Ibid.*, s. 92.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Ibid.*, s. 93–94, przyp. 1.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 92.

до Володимира (восени 1245 р.)⁶⁷; намагання довести, що для Апостольської столиці важливою була не тільки справа церковної унії, а й організація антимонгольської коаліції та ін.⁶⁸

Незважаючи на загальну високу оцінку праці Ю. Умінського⁶⁹, окремі її твердження викликали у середовищі польських і українських істориків скептичне ставлення. Уже 1923 р. Кароль Малечинський досить гостро розкритикував спробу ідентифікувати “руського архієпископа” Петра із Кирилом, Йосафом чи Симеоном, висунувши іншу версію, згідно з якою під іменем Петра слід розуміти неznаного рязанського єпископа⁷⁰. Рецензент не погодився також із запропонованою хронологією посольств Романовичів до Авіньйону⁷¹. Наслідком рецензійної статті К. Малечинського стала жвава дискусія двох істориків на сторінках “Квартальника історичного”, яка тривала впродовж 1923–1924 рр. Але, незважаючи на активний обмін поважними аргументами, жодному з авторів так і не вдалось остаточно з’ясувати проблем, довкола яких тривала полеміка⁷². Згодом К. Малечинський ще раз звернувся до проблематики у зв’язку із виходом у світ праці Степана Томашівського “Руський епізод Ліонського собору 1245 р.”⁷³). Однак спростувати тезу С. Тома-

⁶⁷ Umiński J. *Niebezpieczeństwo tatarskie...*, s. 91.

⁶⁸ *Ibid.*, s. 92, 94 i nn.

⁶⁹ Maleczyński K. Ks. Dr. Józef Umiński: Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII wieku i papież Innocenty IV. *Kwartalnik Historyczny*. 1923, r. 37, z. 4, s. 408–411; Kotwicz W. Ks. Dr. Józef Umiński: Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII wieku i papież Innocenty IV. *Rocznik Orientalny*. 1923, r. 2, s. 269–273; Томашівський С., Рец.: Умиński J., Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII wieku a papież Innocenty IV. Lwów 1922. 153 s. *Записки Чину Святого Василія Великого*. 1926, т. 2, с. 453–454.

⁷⁰ Maleczyński K. Ks. Dr. Józef Umiński..., s. 412–413.

⁷¹ *Ibid.*, s. 413–414.

⁷² Див.: Umiński J. Uwagi nad recenzją krytyczną książki mojej pt. “Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII wieku a papież Innocenty IV”, napisaną przez p. Karola Maleczyńskiego w Roczniku XXXVII Kwartalnika Historycznego, s. 408–416. *Kwartalnik Historyczny*, 1924, r. 38, z. 1–2, s. 187–191. Див. теж відповідь К. Малечинського: Maleczyński K. Odpowiedz recenzenta. *Kwartalnik Historyczny*. 1924, r. 38, z. 1–2, s. 191–195.

⁷³ Tomaszewski S. *Ruski epizod soboru Lugduńskiego 1245 r. Szkis historyczny*. Lwów 1927, s. 32 i nn. В наступному році дана праця з’явилась й українською мовою, див.: Томашівський С. *Петро – перший уніатський митрополит України*

шівського, який вважав, що під “руським архієпископом” криється Петро Акеревич, ігумен монастиря Спаса на Берестові у Києві, К. Малечинському так і не вдалося⁷⁴

Істотний внесок у вивчення русько-польських відносин XIII ст. зробив львівський історик Броніслав Влодарський. 1926 р. з’явилася його перша праця на дану тематику – “Руська політика Лешка Білого”⁷⁵, в якій охарактеризовано політику краківського володаря щодо руських сусідів. Її розгляд він розпочав із подій 1188–1190 рр. На думку Б. Влодарського, підтримка Володимира Ярославича 1190 р. була викликана бажанням польського правителя зміцнити свої позиції у Галичі та нейтралізувати вплив угрів⁷⁶. Далі автор перейшов до аналізу русько-польських відносин за правління в Галичі Романа Мстиславича. Насамперед він зазначив, що доцільно прийняти за вірогідну інформацію Вінцентія Кадлубка про визнання Романом залежності від краківського князя взамін за його допомогу при опануванні Галицького князівства 1199 р. Залежність ця, на думку історика, була тільки формальною⁷⁷. Основну ж увагу привернув конфлікт Романа з Лешком та його братом Конрадом 1205 р. Б. Влодарський аргументовано довів, що похід галицько-волинського князя до Польщі був наслідком русько-польських протиріч і не-

Руси. Історичний нарис. Львів 1928. Див. теж інші відповідні публікації цього автора: Його ж. Предтеча Ісидора. Петро Акеревич, незнаний митрополит руський (1241–1245). *Analecta Ordinis s. Basilii Magni. Записки чина св. Василя Великого.* 1927, т. 2, вип. 3–4, с. 221–313; Його ж. Боярин чи ігумен?: причинки до питання про особу митрополита Петра Акеревича. *Analecta ordinis s. Basilii Magni. Записки чину св. Василя Великого.* 1928, т. 3, вип. 1–2, с. 171.

⁷⁴ Maleczyński K. Rec.: Tomaszewski Stefan: Ruski epizod soboru Lugduńskiego 1245. Szkic historyczny. Lwów, nakładem autora 1927, str. 32. *Kwartalnik Historyczny*, 1927, t. 41, z. 4, s. 616–618. Хотів би зазначити, що дискусія Ю. Умінського та К. Малечинського була тільки частиною великої полеміки щодо ідентифікації особи “руського архієпископа” Петра, яка бере свій початок ще з кінця XVIII ст. і триває досі. Докладніше про це див.: Nagirnyy V. “Cupientes tuis votis annuere”: kto był inicjatorem rokowań między książętami halicko-wołyńskimi a Stolicą Apostolską w połowie lat 40-ych XIII wieku? *Дрогоичинь 1253. Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича.* Івано-Франківськ 2008, с. 134–136. Там також старіша і нова література.

⁷⁵ Włodarski B. *Polityka ruska Leszka Białego.* Lwów 1925, 84 s.

⁷⁶ *Ibid.*, s. 8–17.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 18.

має жодних підстав пов'язувати його з міжусобицями Штауфенів та Вельфів у Священній Римській імперії⁷⁸. Наступна частина праці присвячувалася характеристиці відносин Лешка Білого з волинськими князями та Угорським королівством упродовж 1206–1214 рр.⁷⁹ Серед цікавих думок слід відзначити дві тези: а) облогу Коломана у Галичі могли ініціювати галицькі бояри; б) за змінною політикою Лешка стосовно руських князівств і Угорського королівства стояла боротьба угруповань краківських і сандомирських феодалів⁸⁰. В останній частині дослідження переломним моментом взаємин Лешка з Романовичами визнано 1221 р. після чого їх відносини змінилися на партнерські⁸¹. Підсумовуючи аналіз східної політики Лешка Білого, львівський історик зазначав, що хоча на початковому етапі краківський правитель добився помітних успіхів, однак, у кінцевому підсумку, його східна політика призвела до повної втрати польського впливу на Русі. Більше того, її наслідком стало втручання Романовичів у польські справи по смерті Лешка⁸².

До русько-польських відносин XIII ст. Б. Влодарський звертався і в інших роботах. Співпраці Романовичів із польськими князями під час боротьби за “спадщину Бабенбергів” він присвятив увагу в монографії “Польща і Чехія у другій половині XIII і на початку XIV ст. (1250–1306)”⁸³. У ній докладно відтворено приготування та перебіг русько-польського походу 1253 р. до Моравії, встановлено дату бою під Оломоуцем (25 VI 1253), охарактеризовано відносини Романа Даниловича з Белою IV, висвітлено участь руських військ у битві під Кресненнбруном 1260 р.⁸⁴

⁷⁸ Włodarski B. *Polityka ruska...*, s. 19–29.

⁷⁹ *Ibid.*, s. 31–59.

⁸⁰ *Ibid.*, s. 51–59.

⁸¹ *Ibid.*, s. 73–75.

⁸² *Ibid.*, s. 79–80.

⁸³ Ejsud. *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*. *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie*. Ejsud: *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*. Lwów 1931. Lwów 1929, t. 9, s. 220–225.

⁸⁴ Ejsud. *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*. Lwów 1931, s. 13–18, 33–36.

Набагато ширший хронологічний період охопила робота “Волинь під владою Рюриковичів та Болеслава-Юрія Тройденовича”⁸⁵. У ній автор поставив за мету подати загальний огляд історії Волинської землі від X до середини XIV ст. Текст складається з вступу та восьми підрозділів. У вступі подано короткий характеристику Іпатіївського літописного зводу⁸⁶. У першому підрозділі наведено невеликий нарис історії Волинської землі до її переходу під владу династії Рюриковичів⁸⁷. У наступній частині статті показано підпорядкування волинських земель Києву за часів Володимира Святославича та охарактеризовано початковий етап правління Рюриковичів (до поч. XII ст.)⁸⁸. Третій підрозділ охоплює епоху Мономаховичів⁸⁹, а четвертий – часи володарювання Романа Мстиславича⁹⁰. У подальших частинах висвітлено боротьбу руських, польських та угорських правителів за волинські землі⁹¹, напад монголів, остаточне опанування Галича Романовичами⁹² і правління наступників Данила на Волині у другій половині XIII – першій чверті XIV ст.⁹³ Останній підрозділ присвячено часам Болеслава-Юрія II⁹⁴.

У праці “Роль Конрада Мазовецького у польсько-руських відносинах”⁹⁵ Б. Влодарський охарактеризував волинсько-мазовецькі взаємини від кінця другого десятиліття XIII ст. до 1247 р. Історик описав зародження союзу між Романовичами та Конрадом⁹⁶, їх співпрацю під час польських усьобиць наприкінці

⁸⁵ Włodarski B. Wołyń pod rządami Riurykowiczów i Bolesława Jerzego Trojdenowicza. *Rocznik Wołyński*. 1934, t. 3, s. 105–148 (i окрема відбитка: Równe 1933)

⁸⁶ *Ibid.*, s. 105–106.

⁸⁷ *Ibid.*, s. 107–109.

⁸⁸ *Ibid.*, s. 109–123.

⁸⁹ *Ibid.*, s. 123–126.

⁹⁰ *Ibid.*, s. 127–131.

⁹¹ *Ibid.*, s. 131–134.

⁹² *Ibid.*, s. 135–136.

⁹³ *Ibid.*, s. 139–140.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 144–146.

⁹⁵ *Ejusd. Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich*. Lwów 1936, 53 s. [Серія: *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*. 1936, dział 2, t. 19, z. 2].

⁹⁶ *Ibid.*, s. 3–5.

1220-х рр.⁹⁷ і боротьби за Галич у першій половині 1230-х рр.⁹⁸, проаналізував обставини та перебіг конфлікту між волинськими та мазовецьким правителями у 1236–1238 рр.⁹⁹ У завершальній частині дослідження охарактеризовано волинсько-мазовецький союз у першій половині 1240-х рр.¹⁰⁰

Органічним продовженням даної роботи стала стаття Б. Влодарського “Русько-мазовецький альянс другої половини XIII ст.”¹⁰¹. У вступній частині праці автор описав русько-мазовецьку співпрацю під час спільних походів проти ятвягів у другій половині 40–50-х рр. XIII ст., зазначивши, що взамін мазовецької допомоги Романовичі підтримували Земовита проти його старшого брата Казимира¹⁰². Основну частину праці присвячено періоду правління у Мазовецькому князівстві сина Земовита Конрада II. Історик слушно відзначив, що смерть Земовита 1262 р., Данила 1264 р. та Василька 1269 р. не змінила русько-мазовецьких відносин¹⁰³. Конрад II продовжив політику батька й тісно співпрацював з руськими князями, орієнтуючись головню на союз із волинськими князями Володимиром Васильковичем і Мстиславом Даниловичем. Цей союз, за невеликими винятками, зберіг силу до смерті Конрада 1294 р.¹⁰⁴

Відмінний від Б. Влодарського погляд щодо характеру русько-польських відносин на початку XIII ст. висловила А. Вількевич-Вавжиньчикова. Дослідниця не погодилася з думкою про визнання Романом Мстиславичем будь-якої, хоча б формальної, залежності від Лешка Білого у 1198–1199 рр.¹⁰⁵ По-іншому вона пояснювала й причини конфлікту між Романом і Лешком 1205 р.: головним

⁹⁷ Włodarski B. *Rola Konrada Mazowieckiego...*, s. 5–18.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 19–22, 47–53.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 22–27.

¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 27–47.

¹⁰¹ *EjUSD. Alians rusko-mazowiecki z drugiej połowy XIII wieku. Kartka z dziejów Konrada II Mazowieckiego. Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*. Kraków 1938, t. 2, s. 611–629.

¹⁰² *Ibid.*, s. 611–615.

¹⁰³ *Ibid.*, s. 616.

¹⁰⁴ *Ibid.*, s. 617–629.

¹⁰⁵ Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa A. *Ze studiów nad polityką polską na Rusi na przełomie XII i XIII wieku...*, s. 20.

приводом походу галицько-володимирського князя до Польщі стало прагнення заволодіти Любліном¹⁰⁶. В останній частині дослідження А. Вількевич-Вавжиньчикова полемізувала з Людвіком Дробою з приводу осадження Романовичів у Володимирі та з С. Зайончковським на тему політичної належності Дорогичина у першій половині XIII ст. На відміну від Л. Дроби, дослідниця не вважала, що 1214 р. Лешко допустився “найбільшої помилки у своїй східній політиці”¹⁰⁷, а стверджувала, що дії краківського князя були виправданими у політичній ситуації, що склалася на середину 1210-х рр.¹⁰⁸ У дискусії зі С. Зайончковським дослідниця заперечувала твердження львівського історика про перехід Дорогичина під польський контроль 1193 р.¹⁰⁹ і відстоювала думку, що Лешко Білий захопив місто 1208–1210 рр. або 1213 р. чи в 1214 р. Далі вона припускала дві можливості: місто, після смерті Лешка 1227 р. залишилося під польською владою і перейшло до Конрада або ж Дорогичин разом з Берестям повернувся під владу Романовичів ще наприкінці другого десятиліття XIII ст., і тільки близько 1236 р. мазовецький князь захопив його на короткий час¹¹⁰.

Відносини галицько-волинських Романовичів із литовськими князями першої чверті XIII ст. знайшли відображення у розвідці варшавського історика Генрика Пашкевича “Литва перед Міндовгом”¹¹¹. Він подав нарис політичної ситуації галицько-волинських земель у 1205–1219 рр. і дійшов висновку, що до 1219 р. становище Романовичів не дозволяло їм організувати будь-яку експансивну акцію проти Литви, тому немає підстав твердити, про загрозу волинських князів литовським

¹⁰⁶ Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa A. Ze studiów nad polityką..., s. 20.

¹⁰⁷ Droba L. *Stosunki Leszka Białego z Rusią i Węgrami*. Kraków 1881, s. 42–43. [Та ж праця в: *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności*. Kraków 1881, t. 13. s. 361–429].

¹⁰⁸ Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa A. Ze studiów nad polityką polską na Rusi na przełomie XII i XIII wieku..., s. 23–25.

¹⁰⁹ Zajączkowski S. Najdawniejsze osadnictwo polskie na Podlasiu..., s. 37–38, 40–41.

¹¹⁰ Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa A. Ze studiów nad polityką polską na Rusi na przełomie XII i XIII wieku..., s. 30–35.

¹¹¹ Paszkiewicz H. Litwa przed Mendogiem. *Pamiętnik V powszechnego zjazdu historyków polskich w Warszawie. 28 listopada do 4 grudnia 1930 r.* Lwów 1930, t. 1: *Referaty*, s. 246–258.

правителям у перших двох десятиліттях XIII ст.¹¹² У праці відгукнулася також дискусія Броніслава Влодарського¹¹³ з Єжи Латковським¹¹⁴ щодо причин, які змусили Литву укласти договір з Романовичами 1219 р. Г. Пашкевич спростував твердження Є. Латковського, що вирішальним фактором, який змусив литовців укласти мир із волинськими князями, була загроза Німецького ордену в Пруссії. Безпідставним він вважав і припущення Б. Влодарського, що до цього литовців міг змусити похід данського короля Вальдемара II в Естонію. На думку варшавського дослідника, до укладення договору з Данилом і Васильком литовських князів підштовхнуло бажання використати складне становище волинських князів задля власних цілей¹¹⁵. Згідно з Г. Пашкевичем, внаслідок договору 1219 р. Данило і Василько виявилися втягненими у сферу впливів північних сусідів. Оцінюючи завдання Романовичів, дослідник висловив твердження, що вони розцінювали договір з Литвою як антипольський союз. Це й стало одним із головних факторів невдач східної політики Лешка Білого на межі другого і третього десятиліть XIII ст.¹¹⁶

Свої погляди на характер русько-литовських відносин у XIII ст. Г. Пашкевич розвинув у розвідці “До проблеми устрою дохристиянської Литви. Кинігаси і проблема литовської експансії на Русь у XIII ст.”¹¹⁷. Висновки автора надзвичайно цікаві й відчутно відрізняються від поглядів його попередників. У “русській політиці” великих литовських князів варшавський історик виділив два основні етапи. Він вважав, що під час першого з них (до Міндовга) правителі Литви намагалися безпосередньо підпоряд-

¹¹² Paszkiewicz H. Litwa..., s. 248–250.

¹¹³ Włodarski B. Polityka ruska..., s. 63.

¹¹⁴ Latkowski J. Mendog. *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności*. Kraków 1892, ser. 2, t. 3 (28), s. 316–317.

¹¹⁵ Paszkiewicz H. Litwa..., s. 250.

¹¹⁶ Там само, s. 250–251. Тези Г. Пашкевича викликали жваву дискусію в середовищі польських істориків. Докладніше про це див.: *Pamiętnik V powszechnego zjazdu historyków polskich w Warszawie. 28 listopada do 4 grudnia 1930 r.* Lwów 1931. II: *Protokoły*, s. 76–80.

¹¹⁷ Paszkiewicz H. Z zagadnień ustrojowych Litwy przedchrześcijańskiej. Kuniigasi a problem ekspansji litewskiej na Rusi w w. XIII. *Kwartalnik Historyczny*. 1930, r. 44, z. 3, s. 301–312.

кувати собі сусідні руські землі, зміцнивши в такий спосіб свої позиції у боротьбі з внутрішньою опозицією. Однак, під час другого етапу (часи Міндовга та його наступників), литовські володарі переслідували вже дещо інші цілі. Як і раніше, вони прагнули використати руські сили для боротьби з внутрішніми ворогами. Але вже не домагалися безпосереднього входження нових руських земель до Литовського князівства, а задовільнялися встановленням контролю над ними шляхом посадження у політичних центрах Русі своїх ставлеників з числа дрібних литовських князів або членів своїх родин. З допомогою такого кроку правителі Литви старалися позбавитись численних претендентів на литовський трон і домоглися консолідації власної держави¹¹⁸.

Тези Г. Пашкевича щодо русько-литовських відносин до середини 1240-х рр. підтримав Генрик Ловмянський у фундаментальній праці “Студії над початками литовського суспільства і держави”¹¹⁹. Значну увагу історик присвятив також відносинам Данила Романовича з Міндовгом у середині XIII ст. Серед його найцікавіших висновків необхідно відзначити наступні: Данило, хоча і був ініціатором великої військової акції проти Міндовга 1248 р., але не переслідував мету повністю ослабити Литовське князівство, а тільки шукав зміцнення свого впливу у Литві; впродовж усього періоду найбільшого піднесення Галицько-Волинського князівства (середина XIII ст.) старший Романович так і не вдався до “масштабної політики щодо Литви”, що пояснюється його активними дипломатичними і військовими акціями на інших напрямках, зокрема на західному¹²⁰.

1935 р. з’явилася ще одна праця Г. Пашкевича – “З політичного життя Мазовії у XIII столітті”¹²¹, у якій автор торкався

¹¹⁸ Paszkiewicz H. Z zagadnień ustrojowych., s. 308–311. Для порівняння див.: Zajączkowski S. Stan badań nad dziejami Litwy przed 1386 r. *Pamiętnik IV. Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu 6–8 grudnia 1925*. Lwów 1925, t. 1: *Referaty*, sekcja II, s. 6.

¹¹⁹ Łowmiański H. *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*. Warszawa 1932, s. 188, 275–281.

¹²⁰ *Ibid.*, s. 277–279

¹²¹ Paszkiewicz H. Z życia politycznego Mazowsza w XIII wieku (Rządy Ziemowita Konradowicza). *Księga ku czci Oskara Haleckiego wydana w XXV-lecie jego pracy naukowej*. Warszawa 1935, s. 203–228.

взаємовідносин мазовецького князя Земовита Конрадовича з Романовичами у 1248–1262 рр. Дослідник на загальному тлі політики Земовита коротко охарактеризував співпрацю з галицько-волинськими правителями при вирішенні “ятвязької проблеми”¹²² та показав роль Романовичів у протистоянні Земовита зі старшим братом Казимиром¹²³.

Велику увагу польських істориків міжвоєнного періоду привертала проблема історії Галицько-Волинської Русі XIV ст. Серед них чільне місце займали відносини Владислава Локетка і Казимира III з останнім галицько-волинським князем Болеславом-Юрієм II, проблема втрати руськими правителями Підляшшя, справа опанування Галичини і частини Волині Казимиром і польсько-угорсько-литовське протистояння навколо цих земель до кінця XIV ст. Даним питанням присвячувались як вузькоспеціалізовані дослідження, так і праці узагальнюючого характеру. Серед останніх необхідно відзначити реферат Станіслава Закшевського “Вплив руської справи на польську державу у XIV ст.”¹²⁴, виголошений на публічному засіданні Польського Наукового товариства у Львові 1921 р.

У даному рефераті автор не ставив собі за мету показати докладний перебіг зайняття Червоної Русі чи його наслідки для історії руських земель. Він зосередився винятково на впливі “руської справи” на процес розбудови Польського королівства у часи Владислава Локетка, Казимира III та королеви Ядвіги. Дослідник виділив основні етапи процесу. Перший із них він датував кінцем XIII ст. – 1325 р. Його характерною рисою був стабільний союз Владислава Локетка та останніх Романовичів, тісно споріднених родинними зв’язками. Саме в цей час, на думку С. Закшевського, розпочався процес приєднання Червоної Русі до Польського королівства¹²⁵. Другий період історик обмежив часом правління Болеслава-Юрія II. Він відрізнявся від

¹²² Paszkiewicz H. *Z zycia politycznego...*, s. 209–217.

¹²³ *Ibid.*, s. 219–220.

¹²⁴ Zakrzewski S. Wpływ sprawy ruskiej na państwo Polskie w XIV w. Odczyt wygłoszony na pierwszym publicznym posiedzeniu Towarzystwa Naukowego we Lwowie 21 maja 1921 r. *Przegląd Historyczny*. 1921 [друк: 1922], t. 23, s. 86–121.

¹²⁵ *Ibid.*, s. 89–92.

першого тільки тим, що галицько-волинським правителем став князь з роду П'ястів, сильніше ніж його попередники зв'язаний з Польщею¹²⁶. Смерть Юрія II започаткувала наступний етап, під час якого *de jure* право зверхності над Галицькою землею мало Угорське королівство, але *de facto* безпосереднє управління у ній здійснювала польська адміністрація. Аналогічна ситуація в окремих проміжках часу спостерігалася також і в Східній Волині у відносинах Казимира та Любарта¹²⁷. Четвертий етап розпочався зі смертю Казимира. У цей час угорці спробували поставити руські землі під свій прямий контроль. Це зумовило появу спеціального плану краківського двору, який передбачав безпосереднє входження Галичини до Польського королівства. Його реалізовано 1387 р., після чого Галицька земля стала органічною частиною Польського королівства¹²⁸.

В іншій праці – “Поляки і русини у Червенській землі в минулому” – С. Закшевський звернувся безпосередньо до стосунків Владислава Локетка та Казимира III із Болеславом Юрієм II. Політика галицько-волинського князя отримала у нього досить високу оцінку через його прихильне ставлення до католиків¹²⁹. Казимира польський автор вважав легітимним володарем руських земель з огляду на його спорідненість з останнім галицько-волинським князем. Активне втручання польського короля у боротьбу за руські землі С. Закшевський пояснював бажанням Казимира зміцнити могутність своєї держави, що дало б йому можливість розпочати боротьбу за Сілезію і Помор'я¹³⁰.

Найповніше зовнішню політику Болеслава Юрія II подано у праці І Пашкевича “Зі студій над польською, литовською і тевтонською політикою Болеслава-Юрія, останнього князя Галицько-Володимирської Русі”, 1924)¹³¹ Структурно вона по-

¹²⁶ Zakrzewski S. Wpływ sprawy ruskiej..., s. 92–100.

¹²⁷ *Ibid.*, s. 100–117.

¹²⁸ *Ibid.*, s. 117–120.

¹²⁹ Zakrzewski S. Polacy i Rusini na ziemi Czerwieńskiej w przeszłości..., s. 257–258.

¹³⁰ *Ibid.*, s. 260.

¹³¹ Paszkiewicz H. Ze studjów nad polityką polską, litewską i krzyżacką Bolesława-Jerzego ostatniego księcia Rusi halicko-włodzimierskiej. *Ateneum Wileńskie*. 1924, t. 2, s. 31–67. Стаття фактично без змін включена до монографії: Paszkiewicz H. *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego*. Warszawa 1925, s. 7–45.

діляється на три основні частини. У першій проаналізовано відносини останніх Романовичів – Андрія та Лева II – зі своїми західними та північними сусідами. Автор справедливо зазначив, що галицько-волинські князі у другому і на початку третього десятиліття XIV ст. намагалися підтримувати мирні відносини з польським і угорським правителями, Мазовецьким та Литовським князівствами і Німецьким орденом у Пруссії, а також мали не знані нам ближче контакти з папством. Така політична лінія Андрія і Лева II, на думку дослідника, була зумовлена прагненням отримати допомогу в боротьбі з татарами від західних сусідів. Автор аргументовано спростував поширене в історичній науці XIX ст. твердження про васальну залежність останніх Романовичів від монголів і датував їх загибель початком травня 1323 р.¹³²

У другій частині роботи подано аналіз обставин утвердження Болеслава-Юрія II на галицько-волинському троні. Особливу увагу Г. Пашкевич відвів ролі Владислава Локетка та Карла Роберта при визначенні спадкоємця останніх Романовичів. Автор вважав, що після смерті Юрієвичів Локеток та угри опинилися перед загрозою переходу Русі під контроль монголів. Це зумовило спільний похід Владислава та Карла на Русь, під час якого на галицько-волинському троні було осаджено мазовецького князя Болеслава Тройденевича¹³³. Вслід за А. Прохаскою¹³⁴, Г. Пашкевич вважав, що інтронізація Болеслава відбулася за ініціативи й активної підтримки Владислава Локетка¹³⁵. Полемізуючи із Домбровським, який датував її між липнем 1324 р. і вереснем 1325 р.¹³⁶, автор доводив, що найімовірнішим часом

¹³² Paszkiewicz H. *Ze studiów nad polityką...*, s. 32–36, 38.

¹³³ *Ibid.*, s. 36–43, 45–46.

¹³⁴ Prochaska A. W sprawie zajęcia Rusi przez Kazimierza Wielkiego. *Kwartalnik Historyczny*. 1892, r. 6, z. 1, s. 6.

¹³⁵ Paszkiewicz H. *Ze studiów nad polityką polską, litewską i krzyżacką Bolesława Jerzego...*, s. 45–47.

¹³⁶ Dąbrowski J. Z czasów Łokietka. *Studia nad stosunkami polsko-węgierskimi w XIV w. Cz. 1. Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności*. Kraków 1916, t. 59, s. 318–321.

польсько-угорського походу і посадження Болеслава на руському троні був період між липнем 1323 р. і червнем 1324 р.¹³⁷

У третій частині праці охарактеризовано стосунки Болеслава Юрія II з польськими королями Владиславом Локетком і Казимиром III. На його думку, найбільше це проявилось у відносинах з Німецьким орденом, де Болеслав виразно продовжував політику останніх Романовичів¹³⁸. У стосунках з Литвою головною метою Болеслава-Юрія II була нейтралізація претензії Любарта на руські землі. Досягнути цього завдання князь намагався за допомогою шлюбу з донькою Гедиміна, укладеного 1331 р. З іншого боку, шлюб із Гедимінівною і орієнтація на союз з Литвою повинні були допомогти Болеславові незалежитись від польського короля¹³⁹. Наслідком цього стало охолодження русько-польських відносин на початку 1330-х рр.

Окрему увагу автор приділив датуванню спільного походу монгольських і руських військ на Люблін, про який Свентокришський рочник повідомляє під 1337 р. Вслід за А. Чучинським¹⁴⁰, дослідник вважав, що цей факт не можна трактувати як ознаку ворожих стосунків Юрія II і Казимира III, оскільки дану виправу необхідно датувати 1341 р. Відповідно, немає підстав вважати, що 1337 р. дійшло до якогось конфлікту між руським та польським володарями¹⁴¹. Автор вважав, що приязні стосунки з Польським королівством відновлено з ініціативи Юрія II ще в 1334 р.¹⁴² У свою чергу, це відчутно вплинуло на “тевтонську” політику галицько-волинського князя. З цього часу Юрій II уникав конкретних обіцянок рицарям, але старався зберегти з ними добрі відносини. Така політика руського князя щодо тевтонців підштовхнула Казимира до налагодження співпраці з уграми

¹³⁷ Paszkiewicz H. Ze studjów nad polityką polską, litewską i krzyżacką Bolesława Jerzego..., s. 38–39, 50–51.

¹³⁸ *Ibid.*, s. 51–56.

¹³⁹ *Ibid.*, s. 57–58.

¹⁴⁰ Czuczynski A. Rec.: Борьба Польши и Литвы-Руси за Галицко-Владимірское наследие. Исторические очерки И. П. Филевича. Петербург 1890. 233 с. *Kwartalnik Historyczny*. 1891, т. 5, з. 1, с. 174–175, przyp. 2.

¹⁴¹ Paszkiewicz H. Ze studjów nad polityką polską, litewską i krzyżacką Bolesława Jerzego..., s. 58–60.

¹⁴² *Ibid.*, s. 60.

у вирішенні “руських справ”. Її початок Г. Пашкевич відніс до 1338 р., тобто до часу з’їзду монархів у Вишеград¹⁴³.

У другій половині 1920 – першій половині 1930-х рр. серед польських істориків виникла жвава дискусія з приводу часу втрати Галицько-Волинським князівством Підляшшя на користь Гедиміна. 1925 р. С. Зайончковський у рецензійній статті на працю Г. Пашкевича висловив думку, що Гедимін опанував Підляшшя у 1323–1324 рр.¹⁴⁴ Свою тезу львівський історик поглибив у статті “Польсько-литовське перемир’я 1325 р.”¹⁴⁵, яку опублікував наступного року. З таким висновком категорично не погодився Г. Пашкевич. У розвідці “З історії Підляшшя у XIV ст.”¹⁴⁶ він розкритикував концепцію С. Зайончковського і висловив контраргументи, побудовані на документі Земовита Тройденевича 1342 р., який 1928 р. віднайшов і опублікував А. Вольфф¹⁴⁷. На підставі цього джерела варшавський дослідник стверджував, що втрата Підляшшя сталася між 1336 і 1340 рр.¹⁴⁸ Однак вже того ж року вийшла чергова праця С. Зайончковського, у якій він намагався розкритикувати тезу Г. Пашкевича і довести, що дану подію необхідно датувати все ж таки 1323–1324 рр.¹⁴⁹ У свою чергу, Г. Пашкевич у книзі “Ягеллони і Москва”¹⁵⁰ подав нові аргументи на користь свого датування. На підставі листа митрополита Теогноста, написаного бл. 1330–1331 рр., дослідник довів, що Підляшшя не могло потрапити під владу Гедиміна

¹⁴³ Paszkiewicz H. Ze studjów nad polityką..., s. 61–64.

¹⁴⁴ Zajączkowski S. Dr. Henryk Paszkiewicz: Ze studiów nad polityką polską, litewską i krzyżacką Bolesława-Jerzego ostatniego księcia Rusi halicko-włodzimierskiej. Ateneum Wileńskie. Rok II, Zesz. 5–6, Wilno 1924, s. 31–67. *Kwartalnik Historyczny* 1925, r. 39, z. 1, s. 111–113.

¹⁴⁵ Zajączkowski S. Przymierze polsko-litewskie 1325 r. *Kwartalnik Historyczny* 1926, r. 40, z. 4, s. 606.

¹⁴⁶ Paszkiewicz H. Z dziejów Podlasia w XIV w. *Kwartalnik Historyczny*. 1928, r. 42, z. 2, s. 29–245.

¹⁴⁷ Wolff A. Nieznany dokument Ziemowita Trojdenowicza dla klasztoru w Czerwieńsku z 31. I. 1342. *Kwartalnik Historyczny*. 1928, r. 42, z. 1, s. 67–69.

¹⁴⁸ Paszkiewicz H. Z dziejów Podlasia w XIV w., s. 239.

¹⁴⁹ Zajączkowski S. W sprawie zajęcia Podlasia przez Gedymina (Z powodu pracy d-ra Paszkiewicza Henryka: Z dziejów Podlasia w XIV w. *Kwartalnik Historyczny*. Rocznik XLII. Lwów 1928, s. 229–245). *Ateneum Wileńskie*. 1930, t. 6, s. 1–7.

¹⁵⁰ Paszkiewicz H. *Jagiellonowie a Moskwa*. Warszawa, 1933, t. 1, 454 s.

раніше початку 1330-х рр¹⁵¹. Аргументи Г. Пашкевича виявилися переконливими, що визнав і С. Зайончковський у рецензійній статті на книгу варшавського історика¹⁵².

У згаданій книзі “Ягеллони і Москва” Г. Пашкевич, поряд із проблемою Підляшшя, заторкнув також інші важливі питання з історії Галичини та Волині. Він ще раз проаналізував русько-литовський договір 1219 р.¹⁵³, подав нарис русько-литовських стосунків за часів Міндовга¹⁵⁴, торкнувся періоду правління Шварна Даниловича у Литовському князівстві¹⁵⁵. Однак найбільшу увагу присвячено боротьбі Любарта, при підтримці Гедиміна, з митрополитом Теогностом за збереження окремої галицької митрополії. Історик першим звернув увагу на лист Теогноста (бл. 1330–1331 рр.), у якому згадується, що князь Дмитро зайняв володіння якогось померлого митрополита. На думку Г. Пашкевича, йшлося про Дмитра-Любарта, котрий захопив частину спадщини попередника Теогноста і передав її галицькій митрополії. Дослідник також співставив цей факт з одруженням Юрія II з донькою Гедиміна 1331 р. й на основі цього дійшов висновку про тісну співпрацю Любарта й галицько-волинського князя задля збереження і зміцнення Галицької митрополії. Однак активна протидія митрополита Теогноста не дозволила реалізувати даного наміру¹⁵⁶. У подальшому, аналізуючи часи правління Ольгерда і Кейстуґа, Г. Пашкевич не повертався більше до південноруської політики Литви¹⁵⁷.

¹⁵¹ *Ibid.*, s. 315–328.

¹⁵² Zajączkowski S., Rec.: Paszkiewicz Henryk, Jagiellonowie a Moskwa, tom. I. Warszawa 1933, 454. *Ateneum Wileńskie*. 1933–1934, t. 9, s. 309–311. У подальшому С. Зайончковський фактично відмовився від продовження дискусії з Г. Пашкевичем, хоча і не погодився повністю з висновками варшавського автора. Див. наприклад: Tenze: Przegląd badań nad dziejami Litwy do 1385 r. *Pamiętnik VI. Powszeźnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie 17–20 września 1935 r.* Lwów 1935, t. 1: *Referaty*, s. 9–10.

¹⁵³ Paszkiewicz H. *Jagiellonowie a Moskwa...*, s. 39–42.

¹⁵⁴ *Ibid.*, s. 62–73.

¹⁵⁵ *Ibid.*, s. 116–118.

¹⁵⁶ *Ibid.*, s. 315–328.

¹⁵⁷ *Ibid.*, s. 373–446.

Відносин литовського князя Гедиміна з галицько-волинськими правителями побіжно торкнувся також Людвік Коляновський¹⁵⁸. Однак, як справедливо зауважив Фридерик Папее у рецензії, дослідник обмежився тільки викладом основних фактів, не вдаючись до глибшого аналізу литовсько-руських відносин¹⁵⁹.

Постійну увагу польських авторів міжвоєнного періоду привертала проблеми зайняття Галицької Русі та польсько-угорсько-литовське протистояння за руські землі у другій половині XIV ст. Уже наприкінці 1918 р. побачила світ монографія Яна Домбровського “Останні роки Людовіка Угорського. 1370–1382”¹⁶⁰ про період функціонування персональної унії Угорського і Польського королівств. Праця складалася з двох основних частин. У першій з них автор виділив в окремий розділ зовнішню політику угорського і польського королів у другій третині XIV ст., охарактеризувавши при цьому їх “руську політику”. Її висвітлення Я. Домбровський розпочав від з’їзду монархів у Вишеграді 1339 р., тісно пов’язавши його з руськими справами, зокрема, проблемою військової допомоги для Юрія II проти бунтівних галицьких і волинських феодалів¹⁶¹. Період, що розпочався з 1350 р., Я. Домбровський окреслив часом тісної польсько-угорської співпраці в “руських справах” із яскраво вираженим домінуванням угорського королівського дому. Це чітко простежується при висвітленні польсько-угорських військових компаній у Галичині в 1340 і 1351–1355 рр.¹⁶²

“Руські справи” знайшли відображення і в другій частині книги Я. Домбровського, що охоплює період правління Людовіка у Польщі (1370–1382). На думку автора, головною метою східної політики короля було ослаблення зв’язків Галицької Русі

¹⁵⁸ Kolanowski L. *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów*. Warszawa 1930, t. 1, 474 s. Дана праця була мені недоступна. Подаю за: Papeé F., Rec.: Kolanowski Ludwik: *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów*, t. 1: 1377–1499, Warszawa. Kasa Mianowskiego 1930, str. IX, 474. *Kwartalnik Historyczny*. 1930, r. 44, z. 3, s. 362–373.

¹⁵⁹ Papeé F. Rec.: Kolanowski Ludwik: *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego*. s. 363.

¹⁶⁰ Dąbrowski J. *Ostatnie lata Ludwika Węgierskiego 1370–1382*. Kraków 1918, 422 s. [репринт: Kraków 2009, 359 s.]

¹⁶¹ *Ibid.*, s. 96, 103, 109–113.

¹⁶² *Ibid.*, s. 103, 127–134.

з Польським королівством і підпорядкування руських володінь безпосередньо угорській короні. Це підпорядкування проходило в два етапи: за часів правління у Галичині Владислава Опольського (1372–1378) і за безпосереднього правління угорської адміністрації (1378–1387). Автор висловив погляд, що під час першого з цих етапів Людовік ще не ставив завдання повного входження Галичини до Угорського королівства, намагаючись тільки послабити польські впливи в регіоні. Натомість впровадження системи староств після 1378 р. мало на меті включити руські землі до угорського королівського домену. Дану мету Людовіку вдалось досягнути і до 1387 р. Галичина знаходилась під безпосереднім управлінням угорців¹⁶³. Коротко про “руську політику” Казимира Великого Я. Домбровський згадав і в науково-популярній статті “Портрет Казимира Великого”¹⁶⁴.

Працю Я. Домбровського, що базувалася на великій кількості друкованих і рукописних джерел, високо оцінили сучасники¹⁶⁵. Але якщо сприйняття “руської політики” Людовіка 1370–1387 рр. зустріло тільки позитивні відгуки, то низка моментів східної політики Казимира III викликала поважні дискусії. На окремі протиріччя у роботі Домбровського вказав вже Оскар Галецький¹⁶⁶. Значно критичнішим був Г. Пашкевич. У праці “З історії польсько-угорської боротьби на території Галицько-Волинської Русі у XIV ст. (Три трактати з 1350–1352 рр.)”¹⁶⁷ він

¹⁶³ Papeć F. Rec.: Kolanowski Ludwik: Dzieje , s. 287–302.

¹⁶⁴ Dąbrowski J. Portret Kazimierza Wielkiego. *Rocznik Krakowski*. 1934, t. 25, s. 3–14.

¹⁶⁵ Halecki O. O genezie i znaczeniu rządów andegawęńskich w Polsce (Jan Dąbrowski: Ostatnie lata Ludwika Węgierskiego. – Kraków 1918. Str. VII + 422). *Kwartalnik Historyczny*. 1921, r. 35, z. 1–4, s. 31 i nn.; Włodarski B., E. Małęczczyńska, K. Lewicki, M. Tyrowicz. Przegląd literatury do dziejów politycznych Ziemi Czerwieńskiej. I.: Włodarski B. Okres średniowiecza do 1385 r. *Ziemia Czerwieńska*. 1935, t. 1, s. 109–111.

¹⁶⁶ Halecki O. O genezie i znaczeniu rządów andegawęńskich w Polsce., s. 35–43. Відповідь Я. Домбровського на критику О. Галецького див.: Dąbrowski J. Polityka andegawęńska Kazimierza Wielkiego. *Kwartalnik Historyczny*. 1922, r. 36, z. 1, s. 11–40.

¹⁶⁷ Paszkiewicz H. Z dziejów rywalizacji polsko-węgierskiej na terenie Rusi Halicko-Włodzimierskiej w XIV wieku (Trzy traktaty z lat 1350–1352). *Kwartalnik Historyczny*. 1924, r. 38, z. 3–4, s. 281–320.

заперечив тезу Я. Домбровського про домінування угорського короля в “руській політиці” і відстоював думку, що основна ініціатива виходила від Казимира III¹⁶⁸. Заслугою Г. Пашкевича було також уточнення датування певних дискусійних моментів історії польсько-угорських відносин середини XIV ст.¹⁶⁹

Набагато ширше східну політику Казимира III Г. Пашкевич охарактеризував у монографії “Руська політика Казимира Великого”¹⁷⁰, яка є одним із найповажніших і ґрунтовних досліджень польської історіографії міжвоєнного періоду. Для кращої характеристики подій середини XIV ст. автор вдався до екскурсу в “руську політику” польських королів Владислава Локетка та Казимира III до 1349 р. Цій проблемі він присвятив три розділи, в яких показав русько-польські стосунки першої половини XIV ст. на широкому тлі міжнародних відносин. Дослідник виклав тези, підтверджені та розвинуті у пізніших працях¹⁷¹ (див. вище). В інших розділах історик докладно відтворив наступні проблеми: похід Казимира у Галицьку землю 1349 р.¹⁷², польсько-угорсько-литовські договори 1350–1352 рр. та їх значення для подальшої долі Галичини¹⁷³, характер боротьби польського та угорського королів за руські землі й польсько-литовські війни 1350–1352 та 1353–1355 рр.¹⁷⁴, зміни у східній політиці Казимира після 1355 р. й участь короля у християнізації Литви в 1357–1358 рр.¹⁷⁵, “молдавський похід” Казимира 1359 р.¹⁷⁶, роль польського правителя у подіях на Русі 1359–1364 рр. і вплив краківського з’їзду на вирішення “руських справ”¹⁷⁷, виправу Казимира 1366 р. на Поділля і її наслідки¹⁷⁸, його здобутки на Волині

¹⁶⁸ Paszkiewicz H. Z dziejów rywalizacji..., s. 282–283, 287, 300, 308–309.

¹⁶⁹ *Ibid.*, s. 285, 306–307, prz. 5.

¹⁷⁰ *EjUSD. Polityka ruska Kazimierza Wielkiego*. Warszawa 1925, 285 s. [репринт: Kraków 2002].

¹⁷¹ *Ibid.*, s. 7–45.

¹⁷² *Ibid.*, s. 46–109.

¹⁷³ *Ibid.*, s. 136–164.

¹⁷⁴ *Ibid.*, s. 111–135, 169–185.

¹⁷⁵ *Ibid.*, s. 195–202.

¹⁷⁶ *Ibid.*, s. 203–206.

¹⁷⁷ *Ibid.*, s. 210–221.

¹⁷⁸ *Ibid.*, s. 231–236.

у другій половині 1360-х рр. і взаємини з волинським князем Любартом Гедиміновичем¹⁷⁹, ставлення Казимира до феодальної еліти та міського населення Галицької землі¹⁸⁰, його внесок у колонізацію руських земель¹⁸¹, релігійну політику польського короля у Галичині та Східній Волині¹⁸², зміни в адміністративній системі новоприєднаних земель¹⁸³. Фундаментальна праця Г. Пашкевича відзначається надзвичайною докладністю, широкою історіографічною і джерельною базою та глибиною аналізу. Висновки автора об'єктивні, а значна їх частина залишається актуальною і в наш час.

Проблеми економічного розвитку Галицької і Волинської земель знайшли відображення тільки в поодиноких дослідженнях польських істориків міжвоєнного періоду. Серед них можна назвати лише праці Юзефа Скочка зі студій¹⁸⁴ та Міхала Патканьовського¹⁸⁵. Перший із авторів коротко торкнувся торгівлі Львова у XIV ст., а другий у загальних рисах охарактеризував політику Казимира щодо міст, зокрема і руських.

Певний інтерес у польській історіографії викликали проблеми середньовічної руської геральдики та сфрагістики. Однак вони так і не дочекалися ґрунтовного опрацювання на зразок праць Францішка Пекосінського¹⁸⁶ чи Адама Хмеля¹⁸⁷. Упродовж 1919–1939 рр. світ побачило тільки дві праці на дану тематику – Казимира Соханевича і Мар'яна Гайсіґа.

Праця К. Соханевича “Герб міста Львова”¹⁸⁸ включала досить багатий ілюстраційний матеріал – кілька зображень герба

¹⁷⁹ Paszkiewicz H. *Polityka ruska...*, s. 238–250.

¹⁸⁰ *Ibid.*, s. 251–252, 257–259.

¹⁸¹ *Ibid.*, s. 255–256, 259–260.

¹⁸² *Ibid.*, s. 253–254.

¹⁸³ *Ibid.*, s. 261–272.

¹⁸⁴ Skoczek J. *Ze studiów nad średniowiecznym Lwowem*. Lwów 1928, 112 s. [*Pamiętnik Historyczno-Prawny*. 1928, t. 6, z. 3].

¹⁸⁵ Patkaniowski M. *Polityka miejska Kazimierza Wielkiego. Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności*. Kraków 1938, t. 43, s. 86–91.

¹⁸⁶ Piekosiński F. *Pieczczę polskie wieków średnich*. Kraków 1899, cz. 1. 290 s. + XII s.

¹⁸⁷ Chmiel A. *Pieczczę m. Krakowa*. Kraków 1909, 111 s. [*Rocznik Krakowski*, t. 9].

¹⁸⁸ Sochaniewicz K. *Herb miasta Lwowa*. Lwów 1933, 80 s. [Репринт: Sochaniewicz K. *Herb miasta Lwowa*. *Biblioteka Lwowska*. Warszawa 1989, t. 4, s. 1–80].

міста Львова та більше 20 варіантів львівських міських печаток за чотири століття історії міста. Однак сам спосіб подання інформації, брак пояснень та коментарів до ілюстрацій не дозволяє віднести працю до розряду таких, які б всесторонньо висвітлили проблему. Для дослідника цікавою може бути дискусія автора з Ф. Пекосінським з приводу найдавнішої міської лавничої печатки Львова. К. Соханевич спробував заперечити думку Ф. Пекосінського, який вважав, що перша львівська лавничка печатка датується 1359 р.¹⁸⁹ і висловився на користь її датування 1412 р.¹⁹⁰ До суперечки навколо цього долучився також М. Гайсінг. У статті “Незнана, найдавніша міська печатка м. Львова” він відстоював думку, що першою збереженою міською лавничою печаткою Львова є відтиск на документі, датованому 8 серпня 1403 р.¹⁹¹

У цей період з’явилися також нечисленні роботи з історії культури Галицької та Волинської земель. З них необхідно відзначити працю Анни Марсунної “Руські фрески у катедрі в Сандомирі”. У даній роботі краківська дослідниця проаналізувала дев’ять фресок сандомирського собору з останньої чверті XIV ст. і дійшла висновку що вони походять з одного із мистецьких осередків Південно-Західної Русі, найправдоподібніше, – галицько-волинських земель¹⁹².

Подана характеристика польської історіографії міжвоєнного періоду дозволяє зробити основні підсумки. З географічної точки зору лівова частка праць “руської тематики”, вже традиційно, з’явилися в середовищі львівських істориків, сконцентрованих навколо університету ім. Яна Казимира. Поряд зі

Книга побачила світ вже після смерті автора. Появі цієї монографії передувала доповідь К. Соханевича на IV-му З’їзді Польських Істориків у 1925 р., див.: Sochaniewicz K., W sprawie heraldyki ruskiej i badań nad rozsiedleniem szlachty na ziemiach ruskich. *Pamiętnik IV. Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu 6 do 8 grudnia 1925*. Lwów 1925, t. 1: *Referaty*, s. 1–10.

¹⁸⁹ Piekosiński F. *Pieczęce polskie wieków średnich...*, s. 246–247.

¹⁹⁰ Sochaniewicz K. *Herb miasta Lwowa...*, s. 17.

¹⁹¹ Haisig M. Nieznana, najdawniejsza pieczęć ławnicza m. Lwowa. *Miesięcznik Heraldyczny*. 1935, t. 14, s. 119–122.

¹⁹² Marsówna A. Freski ruskie w katedrze w Sandomierzu. *Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności*. Kraków 1931, t. 36, nr 6, s. 7–10.

Львовом, значною кількістю праць відзначилася ще одна “стара школа” краківська – з осередками в Ягелонському університеті й Академії Умеєтності. Характерною рисою даного періоду стала поява нових наукових осередків, у яких досить активно розроблялися проблеми середньовічної історії руських земель. Серед них важливими здобутками відзначилися варшавські та познанські історики. Спорадичний інтерес до історії галицько-волинських земель виникав також у люблінських та віленських дослідників, однак він не вийшов за межі окремих вузькоспеціалізованих статей.

З хронологічного огляду найбільшу увагу польських авторів привертали кінець X – перша третина XI ст., кінець XII – перша половина XIII ст. і XIV ст. Натомість, період ранньої історії галицько-волинських земель (IX–X ст.), більша частина XI і XII ст., а також друга половина XIII ст. знайшли відображення тільки в нечисленних працях або взагалі залишилися поза увагою.

Щодо досліджуваної тематики, то тут домінуючі позиції займали наступні проблеми: прикордоння і “Червенські гради”, русько-польських і русько-литовських відносин, “руська політика” Казимира III і польсько-угорсько-литовське протистояння навколо галицько-волинських земель. Значно слабше опрацьовані інші напрями політичної діяльності руських князів. Низка важливих проблем (суспільних, економічних, релігійних, культурних) знайшла тільки епізодичне відображення, або не поставала зовсім.

Vitaliy Nahirny. THE MID-WAR POLISH HISTORICAL SCHOLARSHIP (1919–1939) OF THE HISTORY OF HALYCH-VOLYNIAN LANDS, 10TH–14TH CENTURIES

The article provides an overview of the historical studies, devoted to the history Halych-Volynian lands during 10th–14th centuries, which were conducted by Polish scholars in the mid-war period (1919–1939).

Key words: Halych-Volynian lands, the Polish historiography, the Rus'-Polish borderland, the Rus' politics of Casimir the Great.